สาระคำสอนที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร

ร้อยโท พรชัย หะพินรัมย์
นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบาลี-สันสกฤต มหาวิทยาลัยศิลปากร
E-mail: chaplainbalm@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาระคำสอนที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของสมาธิราชสูตรซึ่งเป็นคัมภีร์ของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่คาดว่าแต่งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 2 การศึกษาพบว่า สาระคำสอนที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) หลักความงาม 3 ประการ 2) หลักเทศนาวิธี 4 ประการ และ 3) หลักผลสัมฤทธิ์การเรียนการสอน ซึ่งคล้ายกับปิรามิดการเรียนรู้ ด้านเนื้อหาคัมภีร์อธิบายหลักศูนยตาและพยายามกระตุ้นผู้อ่านให้วางจิตเป็นกลาง

คำสำคัญ : 1. สมาธิราชสูตร, 2. หลักการสอน, 3. ศูนยตา

Teaching material in Samadhirajasutra

Pornchai Hapinram
Ph.D. candidate in Pali-Sansakrit, Faculty of Archaeology, Silpakorn University
E-mail: chaplainbalm@gmail.com

ABSTRACT

This research aims to study teaching material that appeared in Samadhirajasutra. This is document research by content analysis a text book of Mahayana Buddhism, which is composed in the second century. the study found that teaching in Samadhirajasutra can be divided into three types: 1) The three goodness 2) Four styles of teaching, and 3) The achievement of teaching, which resembles a learning pyramid. The content of text describes the Sunyata and try to motivate the reader to put mental to concentration.

Keywords: 1. Samadhirajasutra, 2. Teaching principles, 3. Sunyata

---

นักศึกษาปริญญาิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันสกฤต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, E-mail: chaplainbalm@gmail.com

บทนำ

คนไทยรับเอาคำสอนในพุทธศาสนาเป็นแนวทางดำเนินชีวิตตลอดเวลาอันยาวนาน พุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยเป็นพุทธศาสนาสายเถรวาทซึ่งถือพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นหลัก คนไทยจึงไม่คุ้นเคยกับคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายมหายานซึ่งเขียนด้วยภาษาสันสกฤตเพราะมีการแปลเป็นภาษาไทยน้อยมาก บทความนี้นำเสนอสมาธิราชสูตรซึ่งผู้วิจัยได้แปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยพบว่าคัมภีร์มีความดีเด่นทั้งในด้านการประพันธ์ รูปแบบการสอนและสาระคำสอน

สมาธิราชสูตร แปลว่า “พระสูตรว่าด้วยราชาแห่งสมาธิ” หมายถึงพระสูตรที่รวบรวมวิธีทำสมาธิไว้ผู้ศึกษาคัมภีร์นี้จะเข้าใจหลักการวางใจเป็นสมาธิเพื่อผลประโยชน์สูงสุด คือ สัมมาสัมโพธิญาณ หรือการได้เป็นพระพุทธเจ้า พระสูตรนี้มีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก คือ จันทรประทีปสูตร แปลว่า “พระสูตรแสงจันทร์”, มหากรุณาวตาร แปลว่า “การวางใจลงสู่มหากรุณา”, สรวธรมสวภาวสมตาวิปัญจิตสมาธิ แปลว่า “สมาธิที่แสดงให้เห็นว่าสภาวะของธรรมทั้งหมดเสมอกัน”

สถานที่ค้นพบและผู้แต่ง

สถานที่ค้นพบ ต้นฉบับสมาธิราชสูตรได้ถูกค้นพบในที่ 2 แห่ง คือ หุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล และหมู่บ้านกิลกิต ประเทศปากีสถาน บไรอัน ฮอดจ์สัน (Brian Hodgson) เป็นนักการทูตชาวอังกฤษ ได้ทำการรวบรวมคัมภีร์ที่ค้นพบในบริเวณหุบเขากาฐมาณฑุของเนปาลในปี ค.ศ. 1824 จำนวน 423 ผูก รวมทั้งสมาธิราชสูตรนี้ด้วย แต่เขาไม่ได้อ่านเอง ได้ส่งไปให้ห้องสมุดต่าง ๆ ผู้ทำการศึกษาคือ คอนแสตนติน เรกาเม (Constaintin Regamey) ได้เขียนงานชื่อว่า Three Chapters from the Samadhirajasutra ซึ่งเป็นงานศึกษาสมาธิราชสูตรบทที่ 8, 19 และ 22 ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1938 (Waterhouse, 2005 : 55) ผู้ค้นพบอีกท่านคือ หะระประสัท ศาสตรี (Haraprasad Shastri) ได้ทำการรวบรวมจารึกในเนปาลและมอบให้กับส่วนงานต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาด้วยตนเองในห้วง ค.ศ. 1906-1911 ในห้วงนั้นจารึกได้ถูกค้นพบก่อนแล้วและถือครองโดยนักสะสมและนักเดินทางจากยุโรปและรัสเซีย มีการซื้อขายจารึกกันทั่วไปในตลาด ศาสตรีได้รวบรวมจารึกไว้จำนวนมากและมอบให้กับหน่วยงานต่าง ๆ (Shastri, 1911 : 2) สถานที่อีกแห่งที่พบคือกิลกิต แคว้นจัมมุและแคชเมียร์ (Jammu & Kashmir) ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน มีการค้นพบจารึกตั้งแต่ปี ค.ศ. 1931 โดยคนเลี้ยงสัตว์ได้ต้อนสัตว์ไปกินหญ้าใกล้ ๆ กับสถูปร้างแห่งหนึ่ง

และบังเอิญได้พบกล่องซึ่งภายในบรรจุเปลือกไม้ที่มีการเขียนจารึกเหล่านี้จึงได้นำไปมอบให้กับมหาราชแห่งแคว้นจัมมุและแคชเมียร์ ในช่วงการค้นพบแรก ๆ ท่านเซอร์ เอาเรล สไตน์ (Sir Aurel Stein) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์ชื่อ The Statesman ประจำวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1931 ว่า เด็กเลี้ยงสัตว์ได้ต้อนสัตว์ไปเลี้ยงบริเวณเมืองเนาปุร (Naupur) ห่างจากค่ายทหารกิลกิตไปทางตอนใต้ประมาณ 2 ไมล์แล้วได้พบชิ้นส่วนไม้อยู่บนยอดเนินเล็ก ๆ ที่ปกคลุมด้วยก้อนหิน จากนั้นจึงได้ขุดช่องลงไปภายในซากของสถูปซึ่งรายล้อมด้วยสถูปเล็ก ๆ อีกหลายร้อยจึงได้ค้นพบ (Gopalakrishnan, 2006 : 5)

ผู้แต่งและเวลาการแต่ง ในสมาธิราชสูตรไม่ได้ระบุผู้แต่งและเวลาการแต่งไว้ คงมีแต่คำขึ้นต้นพระสูตรว่า เอวมฺ มยา ศฺรุตมฺ ข้อความเช่นนี้เป็นรูปแบบคำขึ้นต้นพระสูตร นับแต่การสังคายนาครั้งที่หนึ่ง ซึ่งเป็นที่รับรู้กันว่าพระอานนท์เป็นผู้ทรงจำพระสูตรไว้จากการได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า โดยความหมายเชิงสัญลักษณ์นี้นับว่าผู้แต่งประสงค์ให้เป็นพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสด้วยพระองค์เอง แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าคัมภีร์ในพระพุทธศาสนามีการแต่งหลายยุคหลายสมัย และผู้แต่งมักจะยกย่องตัวคัมภีร์ให้เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสด้วยพระองค์เอง เมื่อกลับมาค้นดูต้นฉบับของคัมภีร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะพบว่าตัวคัมภีร์มีการเพิ่มเติมเนื้อหาหลายครั้ง สกิลตัน (Skilton, 1999 : 335) แบ่งต้นฉบับสมาธิราชสูตรออกเป็น 3 ประเภทตามภาษาที่ใช้บันทึกดังนี้

1. ฉบับภาษาสันสกฤต ถือเป็นฉบับดั้งเดิมพบในกิลกิตและหุบเขากาฐมาณฑุ ฉบับที่ค้นพบในกิลกิตมีจำนวน 165 ผูก อยู่ในสภาพที่หักเสียหาย มีการจารึกไว้หน้าละ 7 บรรทัด เขียนด้วยอักษรคุปตะที่ใช้กันในคริสต์ศตวรรษที่ 6 หรือ 7

2. ฉบับแปลจีน มีการแปล 3 ครั้ง แต่สำเร็จเพียงครั้งเดียวโดยเป็นผลงานของนเรนทรยศัส (Narendrayasas) ในปี ค.ศ. 557 การแปลอีกสองครั้งเป็นผลงานของฉือเซียนกุน (Shih sien-kun) ในปี ค.ศ. 420-479 และงันชิเกา (Ngan-she-kao) แปลในปี ค.ศ. 148

3. ฉบับแปลทิเบตมีการแปลหนึ่งครั้ง มีชื่อซึ่งแปลเป็นสันสกฤตจะตรงกับคำว่า สรฺวธรฺมสฺวภาว-สมตาวิปญฺจิตสมาธิราช ผู้แปลคือไศเลนทรโพธิและธรรมดาศีลซึ่งมีชีวิตในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9

จากเหตุผลข้างต้นจึงอนุมานเวลาการแต่งที่น่าเป็นไปได้ว่าแต่งขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 จากการเทียบฉบับแปลจีนของงันชิเกาผู้แปลคนแรกใน ค.ศ. 148 ทัตต์ (Datt, 1941 : iii) กล่าวว่า คัมภีร์ได้กล่าวถึงการสังคายนา 3 ครั้ง คัมภีร์นี้จึงน่าจะแต่งหลังจากการสังคายนา

ครั้งที่ 3 ซึ่งทำในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ การกำหนดเวลาเริ่มต้นของการแต่งคัมภีร์นี้จึงนับตั้งแต่ยุคของพระเจ้ากนิษฐกะลงมาซึ่งอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือ 2 ส่วนฉบับสันสกฤตที่พบในกิลกิตมีลักษณะทางโบราณคดีของคริสต์ศตวรรษที่ 6 หรือ 7 พระสูตรนี้จึงน่าจะเขียนขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 6 ส่วนระยะเวลาการแต่งครั้งท้ายสุดน่าจะอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 6 โดยวัดจากการที่จันทรกีรติผู้มีชีวิตในราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 ได้อ้างถึงข้อความจากพระสูตรนี้หลายครั้งในงานเขียนของตน จากเหตุผลดังกล่าวจึงสรุประยะเวลาการแต่งสมาธิราชสูตรได้ว่าอยู่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 2 - 6

รูปแบบการแต่ง

สมาธิราชสูตรเป็นวรรณคดีทางศาสนาซึ่งเน้นที่คำสอนแห่งความดีงาม มีรูปแบบการแต่งดังนี้

1. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events) โครงเรื่องหลักของสมาธิราชสูตรมีเหตุการณ์เริ่มแรกซึ่งเป็นการเปิดฉากคือการประชุมพร้อมกันของสาวก พระโพธิสัตว์ เทวดา พรหม และอมนุษย์ต่าง ๆ จำนวนมากเพื่อฟังธรรม ณ ที่ประทับของพระพุทธเจ้าคือภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ตัวเอกของเรื่องคือจันทรประภา ได้ทูลขออนุญาตถามปัญหากับพระพุทธเจ้า เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงถามปัญหา การถามปัญหานี้แสดงถึงข้อขัดแย้ง (Conflict) เป็นเหตุให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้ และพระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหาคลี่คลายข้อขัดแย้งเหล่านั้น ปัญหาที่จันทรประภาถามถือเป็นการวางโครงเรื่องของสมาธิราชสูตร เพราะคำถามจะถูกนำมาชี้แจงเป็นข้อ ๆ ในแต่ละปริวรรตจนกระทั่งจบคัมภีร์ ผู้อ่านจะทราบเบื้องต้นว่าตนจะได้ความรู้ในเรื่องใดบ้าง คำถามที่จันทรประภาถามเช่น ทำอย่างไรจึงจะได้รับญาณ ? ธรรมข้อใดจะนำพาบุคคลไปถึงพุทธยาน ? ปฏิบัติธรรมข้อใดจึงจะมีปัญญาเฉียบพลัน ? พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติธรรมอันเอกจะได้รับคุณสมบัติเหล่านี้ ทั้งจะได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ธรรมอันเอกนั้นคือการมีจิตเสมอ มีจิตมุ่งประโยชน์มีจิตไม่มุ่งกำจัดผู้อื่นเขาจะได้รับสมาธิชื่อว่า สรวธรมสวภาวสมตาวิปัญจิตะ แปลว่า สมาธิที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอกันแห่งสภาวะของธรรมทั้งหมด เมื่อตรัสจบเป็นเหตุให้แผ่นดินไหว 6 ครั้ง สัตว์จำนวนมากยินดีและได้รับโพธิจิต ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าได้นำเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้าพระนามว่าศาเลนทรราชมาตรัสเพื่อกระตุ้นให้เห็นถึงผลดีหรืออานิสงส์ของผู้เรียนสมาธินี้ มีเนื้อหาโดยย่อว่า พระพุทธเจ้าในอดีตทุกพระองค์ล้วนแสวงหาและศึกษาสมาธินี้ทั้งสิ้น จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสพรรณนาพุทธคุณตามที่เป็นจริงโดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าความเป็นพระพุทธเจ้า

นั้นเป็นผลสำเร็จของการบำเพ็ญบารมีที่ยาวนาน บุคคลไม่อาจพรรณนาผลบุญของพระพุทธเจ้าให้หมดสิ้นได้ และสิ่งหนึ่งที่เป็นเหตุให้ได้รับสัมมาสัมโพธิญาณคือการเรียนสมาธินี้แม้เพียงบาทพระคาถาหนึ่งย่อมมีผลดีมากมาย สุดท้ายทรงย้ำให้จันทรประภาเรียนสมาธินี้ จันทรประภาได้ฟังผลดีที่จะได้รับแล้วมีความยินดีมากจึงตอบรับคำของพระพุทธเจ้าว่าตนจะเทรงจำสมาธินี้ไว้แม้ต้องประสบภัยถึงต้องสละร่างกายและชีวิตก็ตาม จะตั้งมหากรุณาในหมู่สัตว์แสดงสมาธินี้

ต่อจากนั้น จันทรประภาได้ถามปัญหาอีกว่า สมาธิหมายถึงอะไร ? พระพุทธเจ้าได้ตอบคำถามอธิบายลักษณะของสมาธิ แล้วตรัสอดีตนิทานเรื่องราวของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆษทัตตะ อดีตนิทานนี้กล่าวถึงบูชา 2 ประเภทคืออามิษบูชา และปฏิบัติบูชา ในสองประเภทนั้นพระพุทธเจ้าทรงยกย่องปฏิบัติบูชาโดยเฉพาะการปฏิบัติสมาธินี้ ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับสัมมาสัมโพธิญาณ จากนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลทำการบริกรรมสมาธิด้วยการบูชาให้ครบองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1. มีใจประกอบด้วยมหากรุณา ทำการบูชาพระตถาคตทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน 2. ทำการบูชาด้วยปัจจัย 4 ดอกไม้ ของหอม ธง เครื่องดนตรีเป็นต้น ด้วยความอิ่มเอมใจ และ 3. ทำโดยไม่หวังผลใด ๆ เช่น อยากรวย อยากขึ้นสวรรค์อยากได้บริวาร ย่อมจะได้รับสมาธินี้ จากนั้น พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องกษานติ 3 แล้วตรัสเรื่องในอดีตเป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าพระนามว่าอภาวะสมุทคตะ ผู้ทรงแสดงธรรมว่า ธรรมทั้งปวงเกิดจากสิ่งไม่ใช่ภาวะ จากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องกษานติในธรรมอันลึกซึ้ง สอนให้มองธรรมทั้งปวงเหมือนภาพมายา พยับแดด ฯลฯ ซึ่งจะถือเอาเป็นสาระว่ามีอยู่จริงไม่ได้ เมื่อบุคคลไม่ยึดติดอยู่ใจของเขาจะไม่เศร้าหมองไปเพราะราคะ โทสะและโมหะ จากนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า สาระสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติบุคคลจึงจะได้บรรลุธรรม จันทรประภาได้รับคำและกราบทูลว่า ตนจะเน้นการปฏิบัติเพื่อจะได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ จึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้าเพื่อฉันที่บ้านของตนในวันพรุ่ง พระพุทธเจ้าทรงรับคำด้วยแสดงอาการนิ่ง ในบทนี้มุ่งแสดงการประดับประดาเมืองอย่างดีทุกอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงผลบุญของพระพุทธเจ้าที่มีมากและแสดงปาฏิหาริย์หลายอย่างในขณะพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปสู่เมือง

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงนิเวสน์ของจันทรประภาประทับนั่งเสวยเสร็จแล้ว จันทรประภาได้ถวายผ้าคู่มีราคา 99 แสนโกฏิ[2] อันเป็นทิพย์แก่พระพุทธเจ้าและถวายไตรจีวรแก่พระโพธิสัตว์และภิกษุสงฆ์องค์ละชุด เสร็จแล้วได้ทูลถามปัญหา พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาและตรัสสอนว่าผู้เข้าใจสวภาวะของธรรมทั้งปวงจะได้รับอานิสงส์คือสามารถอธิบายคุณที่มีอยู่จริง

---

[2] 1 โกฏิ = 10 ล้าน

ของพระตถาคตทั้งหลายได้ จะเข้าใจตามเป็นจริงว่า จิต, พุทธคุณ, ตถาคต และธรรมทั้งปวงมีเนื้อแท้เป็นอย่างเดียวกัน เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมบรรยายนี้จบ สัตว์ 980,000 ได้รับธารณีและกษานติ จากนั้น พระพุทธเจ้าตรัสลักษณะของสมาธิ เมื่อตรัสจบ จันทรประภาได้กราบทูลว่าน่าอัศจรรย์ยิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสมาธินี้ สมาธิแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์แล้ว และกล่าวสดุดีพระพุทธเจ้าหลายประการ จากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายสมาธิและทำนายว่าในภายภาคหน้าจันทรประภาจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าวิมลประภา อันแสดงถึงการได้รับพุทธพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้าตามมติของผู้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอนแล้ว จันทรประภาได้ฟังพุทธพยากรณ์แล้วยินดีมากถึงกับเหาะขึ้นไปบนอากาศสูง 7 ศอก กล่าวสดุดีพระพุทธเจ้าแล้วได้กล่าวเรื่องอดีตชาติของตน

พระพุทธเจ้าเสด็จลุกจากอาสนะเสด็จกลับไปยังภูเขาคิชฌกูฏ ทรงแสดงธรรมอยู่ จันทรประภาได้จัดเตรียมของหอมเป็นต้นเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลขอโอกาสถามปัญหา เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงถามปัญหาว่า พระโพธิสัตว์ปฏิบัติธรรมข้อไหนจึงจะได้รับสมาธินี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบปัญหาว่า พระโพธิสัตว์ปฏิบัติธรรม 4 ข้อย่อมได้รับสมาธินี้ คือ 1. มีกษานติ 2. มีศีล 3. ทำจิตรังเกียจไตรธาตุ มุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ และ 4. หนักแน่นในธรรม แล้วทรงยกเรื่องราวในอดีตมาตรัสมุ่งแสดงว่าพระพุทธเจ้าในอดีตล้วนแต่แสวงหาและตรัสสมาธินี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อไปว่า ผู้ที่เรียนเอาสมาธินี้แล้วต้องประกอบภาวนาโยคะเนือง ๆ จะได้รับอานิสงส์ 4 ประการ คือ 1. ไม่ถูกบุญครอบงำ 2. ไม่ถูกข้าศึกย่ำยี 3. มีความรู้ไม่มีประมาณ และ 4. มีปฏิภาณไม่สิ้นสุดจันทรประภาทูลถามว่า ในภายภาคหน้าใครจะเป็นผู้รับฟังพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ศึกษาธรรมอยู่เสมอ ผู้แสวงหาพุทธญาณ ผู้เสพธุตคุณจักฟังพระสูตรนี้ ส่วนพวกอัญเดียรถีย์จะเสียใจที่ได้ยินพระสูตรนี้ พวกอาศัยศาสนาบวชเลี้ยงตัวจะไม่ศรัทธาพระสูตรนี้ จากนั้นจันทรประภาได้บันลือสีหนาทว่า ในภายภาคหน้าตนจะยอมแม้ต้องเสียสละเลือดเนื้อเพื่อเผยแพร่พระสูตรนี้แก่ชนทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงวางพระหัตถ์บนกระหม่อมของจันทรประภาแล้วตรัสว่า เราจะรับคำอธิษฐานของเธอ ในภายภาคหน้าเธอจะไม่มีอันตรายแห่งพรหมจรรย์และแห่งชีวิต คนอื่น ๆ อีก 800 คนซึ่งเป็นผู้ทรงจำธรรมได้ลุกขึ้นกล่าวเช่นนั้นเหมือนกัน ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องพุทธธรรมเป็นอจินไตย ในขณะที่ตรัสเรื่องพุทธธรรมอันเป็นอจินไตยได้มีบุตรคนธรรพ์ชื่อปัญจศิขะพร้อมกับบุตรคนธรรพ์อีก 500 ตนซึ่งโดยปรกติจะขับเพลงขับแก่ท้าวสักกะ ณ เทวสภาชื่อสุธรรมา ได้มาบรรเลงเพลงขับต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงแต่งฤทธิ์แสดงธรรมให้เสียงออกจากดนตรีนั้นเพื่อที่จันทรประภาจะได้รับความฉลาดในการไตร่ตรองพุทธธรรมอันเป็นอจินไตย

เมื่อจบการแสดงฤทธิ์ จันทรประภาได้เป็นผู้ฉลาดในพุทธธรรมอันเป็นอจินไตยและเกิดแสงสว่างคือปัญญาที่จะกล่าวพระสูตรพร้อมทั้งได้รับกษานติในคาถาซึ่งคล้อยตามเสียงดนตรี อีกทั้งโพธิจิตได้เกิดแก่สัตว์ไม่มีประมาณ จากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า พระโพธิสัตว์ต้องอาศัยคุณธรรมจึงจะศึกษากุศลมูลได้ทั้งหมด แล้วตรัสอดีตนิทานเรื่องของพระพุทธเจ้าพระนามว่าอินทรเกตุ-ธวัชราช ตรัสอดีตนิทานเรื่องโทษของการคบมิตรชั่ว แล้วตรัสสอนว่า พระโพธิสัตว์ไม่ควรยึดมั่นใส่ใจร่างกายและชีวิต เพราะเมื่อคนมุ่งรักษากายหรือชีวิตย่อมเป็นเหตุให้อกุศลธรรมปรุงแต่ง เสร็จแล้วทรงแสดงเรื่องตถาคตกาย ตรัสเรื่องผู้จะศึกษาปฏิสัมภิทา 4 คือ อรรถปฏิสัมภิทา ธรรมปฏิสัมภิทา นิรุกติปฏิสัมภิทา และปฏิภาณปฏิสัมภิทาให้แจ่มแจ้งต้องเรียนสมาธินี้ แล้วทรงอธิบายปฏิสัมภิทาแต่ละข้อตามลำดับ แล้วตรัสธรรมปฏิสัมภิทา เสร็จแล้วตรัสเน้นว่า พระโพธิสัตว์ต้องเป็นผู้ฉลาดในอุบาย และทรงอธิบายวิธีการคือ 1.พึงสร้างความรู้สึกว่าสัตว์ทั้งหมดเป็นญาติของตน 2.ตั้งความคิดไว้ว่าสัตว์ทั้งหมดเป็นญาติ และ 3.อนุโมทนากุศลมูลและกองบุญของสัตว์ทั้งหมดตลอด 3 วัน 3 คืนแล้วไตร่ตรองทำจิตให้ธรรมทานหรืออามิสทานด้วยข้อกำหนด 4 ประการ คือ 1. ขอให้ได้รับความฉลาดในอุบายอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงได้รับแล้วเป็นเหตุให้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ 2.ขอให้ได้ฟังความฉลาดในอุบายนั้นจากสำนักของกัลยาณมิตรที่จะทำให้ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ 3.ขอให้ได้คลุกคลีกับผู้มีโภคะ (สิ่งสำหรับใช้สอยในการดำรงชีวิต) และ 4.ขอให้ได้รับอัตภาพที่สามารถอนุเคราะห์สัตว์ด้วยอามิสและธรรม จากนั้นทรงสอนให้คบหาพระโพธิสัตว์ผู้มีศีล มีคุณ มีปัญญา ไม่โอ้อวด สละได้แม้เลือดและเนื้อของตนเพื่อภิกษุผู้ทรงจำสมาธิ แล้วทรงยกอดีตวัตถุเรื่องพระนางชญานวดีผู้ทรงสละเลือดและเนื้อของตนเพื่อรักษาภิกษุผู้ทรงธรรมให้หายจากอาพาธ

จากนั้น พระอานนท์ได้ขอโอกาสเพื่อถามปัญหา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแล้วจึงทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์กล้าตัดอวัยวะมีมือและเท้า เป็นต้น เขาจะไม่เสวยทุกข์ ไม่เสื่อมจากสัมมาสัมโพธิญาณหรือ ? พระพุทธเจ้าตรัสว่า เธอได้รู้ว่าเราเคยเสวยทุกข์มาแล้วเพื่อให้ได้รับสัมมาสัมโพธิญาณมิใช่หรือ เมื่อคนมีไฟคือทุกข์ลุกไหม้ตั้งแต่เท้าจนถึงศีรษะถ้ามีคนเข้ามาบอกเขาว่ามาเล่นสนุกกันสิ ถามว่าเขาจะยังยินดีเล่นอยู่อีกหรือ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญโพธิสัตวจาริก มีศีลบริบูรณ์ เขาย่อมไม่เสื่อม มีแต่จะได้รับสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วตรัสอดีตวัตถุเรื่องของภิกษุชื่อสุปุษปจันทระ ผู้เสียสละตนยอมเข้าไปสู่ที่มีภัยเพื่อประกาศสมาธินี้โปรดสัตว์จำนวนมาก ซึ่งในปริวรรตนี้ทรงยกย่องเรื่องศีล เมื่อมีศีลแล้วการเสียสละตนเพื่อสรรพสัตว์ย่อมมีประโยชน์เพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ จากนั้น พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่าพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งจะตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณพึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ พึงรักพระโพธิสัตว์

ทุกท่านว่าเป็นศาสดา แล้วตรัสสอนว่า พระโพธิสัตว์เมื่อมุ่งหวังโพธิสัตว-ธรรมพึงเรียนสมาธินี้ พึงเจริญกษานติพละ มุ่งในธรรม หมั่นบูชาพระพุทธเจ้า ตั้งจิตไว้ 3 สถาน คือ 1. มุ่งหวังพุทธญาณ 2. ปลูกกุศลมูล และ 3. ไม่มุ่งหวังความสุขและสรรเสริญทางโลก จากนั้นได้ทรงนำอดีตวัตถุเรื่องภิกษุยศประภาผู้มีศีลได้รับความอุปภัมภ์จากราชตระกูล เป็นเหตุให้ภิกษุ 1,000 รูป อดทนต่อบุญของท่านไม่ได้พากันริษยาถือศัสตรามากล่าวตู่ว่าท่านกล่าวสิ่งมิใช่ธรรม แต่ยศประภาเห็นศัสตราแล้วไม่กลัว ระลึกถึงธรรมอันเป็นศูนยตากล่าววาจานอบน้อมพระพุทธเจ้า ศัสตรานั้นได้กลายเป็นดอกมณฑารพ จากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องความสำรวมกาย วาจาและใจ เสร็จแล้วตรัสอธิบายเป็นเชิงถามเองตอบเองเป็นข้อคำถามจำนวน 287 ข้อ ซึ่งไม่ตรงตามชื่อปริวรรตว่า ปทตฺริศตนิรฺเทศปริวรฺตะ ที่บ่งบอกว่ามี 300 ข้อ แล้วตรัสคาถาว่า สมาธิราชสูตรนี้เป็นไพบูลยสูตร เมื่อตรัสจบโพธิจิตได้เกิดแก่สัตว์จำนวนมาก แผ่นดินไหว 6 ครั้ง จากนั้นพระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่าให้เรียนเอาสมาธินี้ พระอานนท์ถามว่าจะให้เรียกธรรมบรรยายนี้ว่าอย่างไร พระพุทธเจ้าให้เรียกชื่อว่า มหากรุณาวตาระ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสธรรมบรรยายนี้จบ จันทรประภา พระอานนท์ บริษัท 4 เทวดาชั้นสุทธาวาส สัตว์โลกพร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ อสูร คนธรรพ์ ต่างยินดีภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้ว ในตอนจบคัมภีร์ได้ระบุว่าเป็นมหายานสูตรชื่อสมาธิราช มีชื่อเต็มว่า อารยสรฺวธรมสฺวภาวสมตาวิปัญจิตะ และปิดท้ายด้วยคาถา เย ธัมมา (ภาษาสันสกฤตว่า เย ธรฺมา)

2. สารัตถะหรือแก่นเรื่อง (Theme) สารัตถะของสมาธิราชสูตร มีการนำเสนอเนื้อหาต่อไปนี้อย่างซ้ำ ๆ ซึ่งพบได้ทั่วไปในคัมภีร์ ดังนี้

2.1 หลักศูนยตา มี 2 ประการคือ 1.ปุคคลศูนยตา ความว่างจากบุคคลหรือร่างกาย คัมภีร์สอนไม่ให้อาลัยในร่างกายและชีวิต บุคคลควรยอมสละได้แม้ร่างกายหรือชีวิตเพื่อคุณความดี เพราะร่างกายนั้นไม่มีอยู่จริง จึงไม่มีสิ่งที่จะเรียกว่าสัตว์ นระ ปุทคละหรือชีวะให้ยึดถือเป็นตัวตนได้ และ 2.ธรรมศูนยตา ความว่างจากธรรม คัมภีร์สอนว่าธรรมทั้งปวงไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่สำแดงออกมาเท่านั้น

2.2 ความมองเห็นว่าธรรมชาติทุกอย่างมีเนื้อแท้เสมอกัน (สรฺวธรฺมสฺวภาวสมตา-วิปญฺจิต) คัมภีร์มุ่งสอนให้บุคคลวางความรู้สึกอย่างเป็นกลางไม่เอนเอียงไปตามโลกธรรม ด้วยการฝึกสมาธิเพื่อสร้างความมั่นคงแน่วแน่ให้กับจิตใจ ฝึกใจให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา

2.3 การมองธรรมชาติทุกอย่างว่าไม่มีสิ่งที่จะยึดถือเอาเป็นสาระได้ เพราะธรรมชาติทุกอย่างไม่มีอยู่จริง สิ่งที่เห็นว่ามีนั้นแท้จริงเป็นสิ่งที่ใจสร้างขึ้นมาเพื่อหลอกตัวเอง คัมภีร์ยกตัวอย่างประกอบเพื่ออธิบายหลายตัวอย่าง เช่น เหมือนคนเมาหนัก เข้าใจว่าแผ่นดิน

กำลังหมุน แต่แผ่นดินเองไม่สั่น ไม่ไหว เธอทั้งหลายจงรู้จักธรรมทั้งหมดว่ามีอุปมาเช่นนั้น | (8) (SR.8.45.27.)[3]

2.4 ผลดีของการทรงจำสมาธิ สมาธิราชสูตรนี้เป็นถุงเก็บธรรม พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสวงหา เล่าเรียนและแสดงสมาธินี้แก่คนอื่นโดยพิสดาร สมาธินี้เองเป็นเหตุแห่งการได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

3. เวลาและสถานที่ (Setting) ในสมาธิราชสูตรมีสถานที่ปรากฏในเนื้อเรื่องหลัก 2 แห่ง คือ

3.1 ภูเขาคิชฌกูฏ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมตลอดทั้งเรื่อง ยกเว้นในปริวรรตที่ 10 - 16 ซึ่งเป็นตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปนิเวสน์ของจันทรประภา ภูเขาคิชฌกูฏเป็นสถานที่แสดงธรรมของพระพุทธเจ้า จึงแวดล้อมไปด้วยพระโพธิสัตว์ ภิกษุ เทวดา พรหม นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กินนร งูใหญ่ มนุษย์ และอมนุษย์จำนวนมาก

3.2 กรุงราชคฤห์และนิเวสน์ของจันทรประภา ปรากฏฉากในปริวรรตที่ 10 - 16 ซึ่งเป็นฉากที่จันทรประภาได้ทำความสะอาดมหานครราชคฤห์ ประพรมน้ำ โปรยดอกโกสุม จุดของหอม ยกฉัตร ประดับธงชัยและธงแผ่นผ้า ผูกผ้าประดับประดาด้วยพวงดอกไม้ ทำความสะอาดทางเดินไม่ให้มีก้อนหินก้อนดิน โปรยดอกไม้ วางจุณจันทน์หอม ประดับซุ้มประตูทางเข้าออก ประดับกรุงราชคฤห์ทั้งหมดด้วยดอกอุบล โกมุท ประทุม และบุณฑริก ประดับนิเวศน์ของตนด้วยเครื่องประดับทุกชนิด

4. ตัวละครและบทสนทนา (Characters and Dialogues) ตัวละครในสมาธิราชสูตรเป็นตัวละครน้อยลักษณะ (Flat character) ซึ่งเน้นไปที่ลักษณะแห่งความเป็นผู้มุ่งในธรรม มีความสนใจในธรรมเป็นพิเศษ มีตัวละครหลักซึ่งมีบทบาทในเนื้อเรื่อง 4 ท่าน ดังนี้

4.1 พระพุทธเจ้า ในฐานะบุคคลที่มีอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ ทรงแสดงธรรมให้คำอธิบายหลักธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ รวมถึงตรัสเรื่องเล่าประกอบคำอธิบายด้วย

4.2 จันทรประภา เป็นพระโพธิสัตว์มหาสัตว์[4] อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีชีวิตในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ในปริวรรตที่ 1 มีคำอธิบายถึงจันทรประภาว่า “จันทรประภา

---

[3] SR.8.45.27. หมายถึง สมาธิราชสูตรฉบับของไวทยะ (Vaidya) ปริวรรตที่.หน้าที่.บรรทัดที่.

[4] พระโพธิสัตว์ มาจากคำว่า โพธิ (ธรรมเครื่องตรัสรู้) + สตฺตฺว (สัตว์, ผู้เกี่ยวข้องอยู่) ประกอบกันแปลว่า สัตว์ผู้เกี่ยวเนื่องกับการตรัสรู้ ใช้กับผู้ประกอบด้วยมหากรุณา ตั้งโพธิจิตมุ่งบรรลุพุทธภาวะเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ในฝ่ายเถรวาทใช้หมายถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในขณะที่ทรงบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อการตรัสรู้ และปัจจุบันชาติในขณะที่ยังไม่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ฝ่ายมหายานมุ่งสอนให้ทุกคนเป็นโพธิสัตว์เพราะทุกคนมีโพธิจิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ผู้มุ่งเป็นโพธิสัตว์ต้องปฏิญญาตนและบำเพ็ญภูมิธรรมของพระโพธิสัตว์ 10 ขั้น เมื่อผ่านภูมิธรรมขั้นที่ 7 จะมีชื่อเรียกเพิ่มว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์

ผู้เป็นกุมาร มีอธิการอันได้ทำไว้ในพระชินเจ้าองค์ก่อน มีกุศลมูลอันปลูกไว้แล้ว เป็นผู้ระลึกชาติได้ ได้ปฏิภาณ ดำรงอยู่ในมหายาน ประกอบด้วยมหากรุณา” (SR. 1.2.5.) จากคำสร้อยท้ายว่ากุมารภูตะ (ผู้เป็นกุมาร) อาจแสดงให้เห็นว่าจันทรประภาเป็นราชกุมารในกรุงราชคฤห์ แต่ไม่มีข้อความยืนยันไว้แน่ชัด อีกทั้งพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ท่านอื่นเช่นพระมัญชูศรีก็มีนามสร้อยว่ากุมารภูตะเช่นกัน คำนี้อาจหมายถึงผู้ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ มีข้อความในปริวรรตที่ 10 แสดงว่าจันทรประภาได้ทำความสะอาดและประดับประดากรุงราชคฤห์ทั้งหมดและประดับนิเวศน์ของตนด้วยเครื่องประดับทุกชนิดแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้มีอำนาจใหญ่โตไม่น้อย

จันทรประภามีบทบาทในการถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ในปริวรรตที่ 1, 4, 11, 17, และ 19 มีพัฒนาการของตัวละครตามลำดับเนื้อเรื่องคือ ในปริวรรตที่ 3 จันทรประภาเป็นผู้รับคำต่อพระพุทธเจ้าในการจะทรงจำสมาธิราชสูตรนี้ไว้หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ในปริวรรตที่ 14 หลังจากได้ฟังสมาธินิรเทศแล้วสมาธิได้ปรากฏชัดแก่จันทรประภา ในปริวรรตที่ 15 จันทรประภาได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าผู้ทรงแย้มสรวลและทรงชมเชยว่าจันทรประภาสดุดีพระพุทธเจ้าด้วยความปรีดี กล่าวพรรณนาคุณของพระพุทธเจ้าทุกเมื่อจะเป็นผู้ที่ควรสรรเสริญทุกเมื่อ ในภายภาคหน้าจันทรประภาจะได้เป็นพระพุทธเจ้านามว่าวิมลประภาจันทรประภา ได้ฟังคำพยากรณ์แล้วยินดียิ่งถึงขนาดเหาะขึ้นไปบนอากาศสูง 7 ลำตาล กล่าวพรรณนาคุณของพระพุทธเจ้า ในปริวรรตที่ 16 จันทรประภาได้เล่าเรื่องในอดีตของตน ในปริวรรตที่ 18 จันทรประภาครั้นได้ฟังคำจากพระพุทธเจ้าว่าในภายภาคหน้าสมาธิราชสูตรนี้จะถูกปฏิเสธจากผู้ทุศีล พวกอัญเดียรถีจะปลอมเข้ามาบวชเลี้ยงชีพในพุทธศาสนาคนที่ไม่ต้องการธยานและยึดมั่นในอาตมาจะไม่ศรัทธาสมาธิราชสูตรนี้ จะมีการคัดค้านโพธิของพระพุทธเจ้า ทำลายเจดีย์ทั้งหมดในชมพูทวีป มีการกำจัดพระอรหันต์ซึ่งมีมากเท่าทรายในแม่น้ำคงคา จันทรประภาถึงกับร้องไห้ลุกขึ้นกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์จะสละกายและชีวิตประกาศพระสูตรนี้ให้พิสดาร จักข่มคนพาลผู้กล่าวตู่พระธรรม ถึงถูกเขาโกรธด่าว่าก็จักอดกลั้น ในปริวรรตที่ 19 หลังจากได้ฟังคาถาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมประกอบสังคีตของปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์ในเรื่องพุทธธรรมเป็นอจินไตย จันทรประภาได้ถึงความเป็นผู้ฉลาดในการไตร่ตรองอย่างลึกซึ้งถึงพุทธธรรมอันเป็นอจินไตย ได้ปัญญาในการกล่าวสมาธิราชสูตร และได้รับกษานติคืออารมณ์ที่เหมาะสมเป็นกลางไม่เอนไปตามฝ่ายต่ำหรือสูง

4.3 พระอานนท์ มีบทบาทเป็นผู้ทรงจำและเรียนสมาธิราชสูตรนี้จากพระพุทธเจ้า ปรากฏจากคำขึ้นต้นพระสูตรในปริวรรตที่ 1 ซึ่งแสดงต้นเหตุของเรื่องว่า “เอวํ มยา ศฺรุตมฺ |” (SR.1.1.1.) แปลว่า “ข้าพเจ้า (พระอานนท์) สดับมาอย่างนี้” และในปริวรรตที่ 40 ซึ่งเป็นปริวรรตสุดท้ายของเรื่อง พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ เธอจงเรียนเอาธรรมบรรยายนี้ ทรงจำ กล่าว เล่าเรียน และประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดาร ฯ” (SR.40.303.23.) พระอานนท์ยังมีบทบาทเป็นผู้ถามปัญหากับพระพุทธเจ้าในปริวรรตที่ 35 ว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้พระโพธิสัตว์ผู้ประพฤติโพธิสัตวจริยามีความกล้าที่จะเสียสละอวัยวะมีมือและเท้า เป็นต้น เขาจะไม่เกิดทุกขเวทนาหรือ ? จะไม่เสื่อมจากสัมมาสัมโพธิญาณหรือ ?

4.4 พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมตเตยยะ เป็นผู้ถามเหตุแห่งการแย้มสรวลของพระพุทธเจ้าในปริวรรตที่ 14 ท่านผู้นี้คือผู้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป คือ พระศรีอาริยเมตไตรย

5. กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง (Techiques) กลวิธีเป็นความสามารถและเป็นฝีมือของผู้แต่ง ในสมาธิราชสูตรผู้แต่งใช้กลวิธีในการแต่งดังนี้

5.1 กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง ผู้แต่งใช้วิธีการเล่าเรื่อง 2 วิธีประสมกัน กล่าวคือวิธีแรกกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง (Third person point of view) โดยสมมติว่าตัวละครนั้นได้อยู่ในเหตุการณ์หรือร่วมรู้เรื่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี (กุหลาบ มัลลิกะมาศ, วรรณคดีวิจารณ์, 116) ผู้เล่าเรื่องสมาธิราชสูตรนี้คือพระอานนท์ และพระอานนท์เองได้ร่วมมีบทบาทเป็นผู้ถามปัญหาในเรื่องและในปริวรรตสุดท้ายมีบทบาทเป็นผู้เรียนและประกาศสมาธิราชสูตรนี้ด้วย และวิธีที่สองใช้สำหรับเล่าเรื่องเล่า (Narative) ซึ่งแทรกอยู่ในคัมภีร์โดยใช้วิธีที่ผู้เล่าเป็นผู้รู้เรื่องทั้งหมด ทั้งความคิดและพฤติกรรมของตัวละครแต่ละตัวในเรื่องเล่านั้น ๆ

5.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง (Development) ผู้แต่งเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทิน เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อนเรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลังเป็นลำดับไป มีการยกเรื่องราวในอดีตมาประกอบแต่ยังถือว่าเป็นการประกอบในส่วนเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันตามลำดับเรื่อง มีการผูกเรื่องและแสดงข้อขัดแย้งในใจของตัวละครเพื่อให้เรื่องดำเนินไปด้วยการถามปัญหาในปริวรรตที่ 1, 4, 11, 17, 19 และ 35 ส่วนปริวรรตอื่น ๆ เป็นคำตอบและคำอธิบายรวมถึงตัวอย่างประกอบ ด้วยวิธีการเช่นนี้ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้จนจบ ในปริวรรตสุดท้ายชื่อปรินทนปริวรรตแสดงให้ผู้อ่านเห็นถึงความประทับใจในตอนจบด้วยการยกย่องคัมภีร์นี้ว่าเป็นไพบูลย์สูตร เป็นเหตุให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามได้รับสัมมาสัมโพธิญาณ

5.3 กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์ทางศาสนาซึ่งเน้นอธิบายหลักปรัชญาของฝ่ายมหายานจึงมีลักษณะการสร้างตัวละครที่เน้นเนื้อเรื่อง กล่าวคือ มีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง เช่น จันทรประภาและพระอานนท์มีบทบาทในการเป็นผู้ถามปัญหา พระพุทธเจ้าทรงมีบทบาทเป็นผู้ตอบเพื่อคลี่คลายปัญหา หรือบางปริวรรตพระพุทธเจ้าก็ทรงตั้งคำถามเพื่อจะตอบเอง

รูปแบบการสอน

สมาธิราชสูตร เป็นคัมภีร์ซึ่งสอนเนื้อหาเกี่ยวกับสมาธิผ่านรูปแบบการสอน 3 ประการ ดังนี้

1 หลักความงาม 3 ประการ คัมภีร์กล่าวหลักการไว้ว่า

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถูกแวดล้อมและดำรงอยู่ต่อหน้าบริษัทหลายแสนคน ได้แสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ฯ พระองค์ได้ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์บริสุทธิ์สะอาดสิ้นเชิง ฯ (SR. 1.2.1.)

ความงาม 3 ประการดังกล่าวพระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายไว้หลายนัย แต่นัยหนึ่งที่คัมภีร์นำมาใช้คือหลักปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ได้แก่

1) ปริยัติ แสดงส่วนที่เป็นหลักการไว้เป็นหัวข้ออย่างชัดเจน

2) ปฏิบัติ แสดงวิธีการหรือตัวอย่างของการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามหลักการนั้น

3) ปฏิเวธ แสดงผลที่จะได้รับเมื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

รูปแบบการสอนนี้เป็นวิธีการวัดผลและยืนยันผลโดยท่านผู้รู้ซึ่งผ่านการปฏิบัติและได้รับผลมาก่อนแล้วจึงสามารถนำเสนอหลักการ วิธีการปฏิบัติ และผลที่จะได้รับเป็นหัวข้อ ๆ ไป ในสมาธิราชสูตรพบรูปแบบการนำเสนอตามหลักการนี้จำนวน 55 คำสอน ซึ่งจะยกตัวอย่างประกอบเพียง 1 คำสอนดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ การบูชาพระพุทธเจ้าเป็นเหตุให้ได้ฟังธรรมโดยเฉพาะสมาธิราชสูตรซึ่งสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ผู้ต้องการได้พบพระพุทธเจ้าและฟังธรรมจึงต้องหมั่นทำการบูชาพระพุทธเจ้า ทฤษฎีนี้ปรากฏจากการที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง (SR. 2.9.1.)

ปฏิบัติหรือวิธีการ พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องราวของพระองค์เป็นตัวอย่างในการบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งประกอบด้วยการสร้างวิหาร ทำการบูชาพระพุทธเจ้า แสวงหาความเข้าใจในสมาธิ สละทรัพย์สมบัติทุกอย่างรวมทั้งบุตรภริยา การบูชาเป็นเหตุให้ได้มีโอกาสฟังธรรม

ซึ่งสอนไม่ให้ติดในรส ไม่โลภ ไม่คลุกคลีตระกูล ไม่ริษยา อยู่ด้วยเมตตา ไม่โกรธ ไม่ต้องการลาภและสักการะ เลี้ยงชีวิตอย่างสุจริต ไม่มีความกังวล มีศีลบริสุทธิ์ กล้าหาญ ปรารภความเพียร ไม่หน่ายกุศล มีใจน้อมไปเพื่อการอยู่ป่า บำเพ็ญธุตธรรม อยู่ในไนราตมยกษานติ ฝึกจิตดี ไม่หยิ่งทระนง หมั่นเพียร ยินดีในการสละ ไม่โกรธ (SR. 2.9.13.)

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้รับผลมากมายพรรณนาไม่ถ้วน เช่น เป็นที่รักของมนุษย์และอมนุษย์ทั้งหลาย ข้าศึกทำลายไม่ได้ เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงปกปักรักษา มีปฏิภาณไม่สิ้นสุด จำพระสูตรได้ไม่สิ้นสุด ไม่หลงลืม ในอนาคตจะได้พบพระพุทธเจ้าพระนามว่าอมิตาภะและได้เห็นสุขาวดีพุทธเกษตร (SR. 17.103.1.)

2.2 หลักเทศนาวิธีหรือลีลาการสอน 4 ประการ คัมภีร์แสดงหลักการไว้ 2 แห่ง หลักการที่คัมภีร์แสดงคือ

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงชี้แสดง ปลุกเร้าใจ ทำให้ร่าเริง ชักชวน บริษัทซึ่งเปรียบด้วยห้วงน้ำใหญ่นั้นให้ปฏิบัติด้วยธรรมกถาแล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ (SR. 17.103.1.)

หลักเทศนาวิธีประกอบด้วยลีลาการสอน 4 ประการ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2553 : 134) กล่าวสรุปไว้ว่า

1) สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจังดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

2) สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

3) สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก

4) สัมปหังสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้แช่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

ลีลาการสอนทั้ง 4 ประการนี้แทรกอยู่ในแต่ละบทของคัมภีร์สลับกันไปเพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามและมีความต้องการจะปฏิบัติตามคำสอนของคัมภีร์ โดยองค์ประกอบทั้ง 4 ประการนั้นไม่จำเป็นต้องเรียงตามลำดับก่อนหลังขึ้นอยู่กับเนื้อหาหรือลีลา

ที่เหมาะสม เพราะหากต้องเรียงตามลำดับคงเกิดความน่าเบื่อหน่ายในการฟังไม่น้อยและจะไม่ถูกเรียกว่าลีลาซึ่งสามารถยักย้ายได้ตามความเหมาะสม จะยกลำดับข้อความในปริวรรตที่ 1 ของคัมภีร์เพื่อเป็นตัวอย่างดังนี้

สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เนื้อความในภาษาสันสกฤตจะใช้กริยาหมวดวิธิลิงหรือใช้ ตวฺย ปัจจัยเพื่อแสดงการเชิญชวน, อาจใช้กริยาหมวดวรรตมานะเพื่อแสดงความจริงสากล หรืออาจใช้กริยาหมวดอาชญาเพื่อแสดงคำสั่งว่าต้องปฏิบัติหากต้องการได้รับผลที่กล่าวมา ในที่นี้คัมภีร์ใช้กริยาหมวดวรรตมานะเพื่อแสดงความจริงสากล ดังปรากฏการใช้คำ “ย่อมได้รับ” และ “ย่อมตรัสรู้” ในคัมภีร์ว่า

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาผู้เป็นกุมาร ดังนี้ว่า ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรม ย่อมได้รับคุณวิเศษเหล่านี้ และย่อมตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ฯ

สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด เป็นการแสดงรายละเอียดของเรื่องนั้น ๆ โดยย่อหรือโดยพิสดาร ดังปรากฏการชี้แจง “เอกธรรม” ในคัมภีร์ว่า

เอกธรรมเป็นไฉน ? ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในโลกนี้มีจิตเสมอ มีจิตมุ่งประโยชน์เกื้อกูล มีจิตไม่มุ่งกำจัด มีจิตมิใช่ไม่เสมอในสัตว์ทั้งหมด ฯ ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรมนี้ ย่อมได้รับคุณเหล่านี้และได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ฯ

สัมปหังสนา ปลอบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เป็นการแสดงผลที่จะได้รับเพื่อให้เห็นว่าการปฏิบัติตามรายละเอียดที่ได้เชิญชวนนั้นจะให้ผลดีไม่เป็นหมัน ดังที่คัมภีร์กล่าวถึงการได้รับผลจากการปฏิบัติธรรมว่า

การได้กษานติในธรรมทั้งหลายอันยังไม่เกิดขึ้นได้มีแก่หมู่สัตว์ประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ 8 แสน ผู้ได้ทำบริกรรมมาในกาลก่อน ฯ อนึ่ง ความได้อนุโลมกษานติได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ 9 แสน 6 หมื่น ฯ ความได้กษานติอันเหมาะแก่เสียง (โฆษานุคฺกษานฺติ) ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ 9 แสน 3 หมื่น ฯ จิตของภิกษุแสนรูปถ้วนทั้งหมดหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น ฯ อนึ่ง ความปราศจากกิเลสเครื่องย้อม ความปราศจากมลทินธรรมจักษุในธรรมทั้งหลายเป็นสิ่งหมดจด ได้มีแก่หมู่สัตว์ประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ 6 ล้าน ฯ จิตของภิกษุ 8 หมื่นทั้งหมดหลุดพ้น เพราะความไม่ยึดมั่นถือมั่น ฯ อนึ่ง อุบาสก 500 คนได้บรรลุอนาคามิผล ฯ อนึ่ง อุบาสิกา 6,000 คนได้บรรลุสกทาคามิผล ฯ

สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า เป็นการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของการปฏิบัติธรรมว่าแม้แต่ธรรมชาติเช่นแผ่นดินก็ยอมรับความจริงนี้และแสดงออกด้วยอาการสั่นไหว แต่ไม่ทำอันตรายแก่ใคร ๆ รวมทั้งแสงสว่างได้ปรากฏสว่างไสวเรืองรองเหนือกว่าแสงของพระจันทร์และพระอาทิตย์ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อนึ่ง โลกธาตุ 3 พันคูณด้วยพันอันมากนี้ได้โยกสั่นไหว 6 ครั้ง ฯ ได้เคลื่อน เคลื่อนอย่างมาก เคลื่อนไปหมด ฯ ชำแรก ชำแรกอย่างมาก ชำแรกไปหมด ฯ สั่น สั่นอย่างมาก สั่นไปหมด ฯ ส่งเสียงรัว ส่งเสียงรัวอย่างมาก ส่งเสียงรัวไปหมด ฯ คำราม คำรามอย่างมาก คำรามไปหมด ฯ ทิศเบื้องหน้ายุบลง ทิศเบื้องหลังดันขึ้น ฯ ทิศเบื้องหลังยุบลง ทิศเบื้องหน้าดันขึ้น ฯ ทิศเหนือยุบลง ทิศใต้ดันขึ้น ฯ ทิศใต้ยุบลง ทิศเหนือดันขึ้น ฯ ส่วนสุดยุบลง ท่ามกลางดันขึ้น ฯ ส่วนสุดดันขึ้น ท่ามกลางยุบลง ฯ ก็แสงสว่างอันไม่มีประมาณได้ปรากฏมีในโลก ฯ อนึ่ง โลกธาตุทั้งหมด และหมู่สัตว์พร้อมทั้งเทวดา พร้อมทั้งมาร พร้อมทั้งพรหม พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ ได้ถูกแสงสว่างนั้นส่องสว่าง ฯ อนึ่ง พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสองนี้ มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ มีศักดิ์ใหญ่อย่างนี้ก็ไม่ส่องสว่าง ไม่ร้อน ไม่เรืองแสง ฯ อนึ่ง ผู้ที่เป็นใหญ่แห่งความมืดอันธการซึ่งอาศัยอยู่ระหว่างโลกก็ถูกแสงสว่างนั้นถูกต้อง ฯ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกธาตุเหล่านั้นก็ได้รู้จักกันและกัน ฯ และสัตว์เหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทราบว่า สัตว์ที่เกิดในที่นี้นี้แม้อื่นก็มี (ไม่ได้มีแต่พวกเรา) ฯ จนกระทั่งถึงอเวจีมหานรกแล ฯ

3. หลักการเรียนการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยไปมาก คัมภีร์ได้แสดงกิจกรรมการเรียนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยไปมากไว้ถึง 11 แห่งอย่างมีนัยสำคัญแสดงถึงการยกย่องหลักการนี้อย่างมาก ข้อความดังกล่าวมีผิดแปลกกันบ้างในแต่ละแห่งแต่โดยรวมมีความคล้ายคลึงกัน ยกตัวอย่างที่คัมภีร์กล่าวถึงคือ

ศฺโรตวฺย อุทฺคฺรหีตวฺย: ปรฺยวาปฺตวฺโย ธารยิตวฺโย วาจยิตวฺย: ปฺรวรฺตยิตวฺย อุทฺเทษฺฏวฺย: สฺวาธฺยาตวฺโย-รณาภาวนยา ภาวยิตวฺโย พหุลีกรฺตวฺย: ปเรภฺยศฺจ วิสฺตเรณ สํปฺรกาศยิตวฺย: | (SR.37.264.3.)

คัมภีร์ไม่ได้ให้รายละเอียดในการอธิบายความหมายของกิจกรรมแต่ละอย่างไว้ ผู้อ่านจึงควรทราบความหมายของคำศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏจากรากศัพท์ (root) และอุปสรรค (prefix) ซึ่งปรับเปลี่ยนความหมายเพิ่มให้กับศัพท์ตามลำดับคำดังนี้

1) ศฺโรตวฺย มาจาก ศฺรุ ธาตุในความฟัง (to hear) กล่าวคือ รับความรู้ด้วยการฟัง

2) อุทฺคฺรหีตวฺย มาจาก อุทฺ + คฺรหฺ ธาตุในความถือ (to take up) ประกอบอุปสรรค อุทฺ มีความหมายว่าเรียน (to study) กล่าวคือ รับเอาความรู้มาเป็นของตน

3) ปรฺยวาปฺตวฺย มาจาก ปริ + อว + อาปฺ ธาตุในความได้รับ (to obtain) ประกอบอุปสรรค ปริ และ อว มีความหมายว่าเรียน (to study) กล่าวคือ ได้รับความรู้อย่างรอบด้านหรือครอบคลุมเนื้อหา

4) ธารยิตวฺย มาจาก ธฺฤ ธาตุในความทรงไว้, จำไว้อย่างเข้าใจ (to be borne or held, to be perceived or understood) กล่าวคือ รับความรู้นั้นมาเป็นของตนและทรงจำไว้ในความหมายของตน

5) วาจยิตวฺย มาจาก วจฺ ธาตุในความกล่าว (to speak) กล่าวคือ สามารถพูดเล่าความรู้นั้น ๆ

6) ปฺรวรฺตยิตวฺย มาจาก ปฺร + วฺฤตฺ ธาตุในความหมุนเวียน (to turn, revolve, roll) ความดำเนินไป (to go on) ประกอบอุปสรรค ปฺร มีความหมายว่า มุ่งหน้าไป, ปรากฏ (to turn forward, appear) กล่าวคือ สร้างความชำชองด้วยการตรวจสอบความรู้กลับไปกลับมา

7) อุทฺเทษฺฐวฺย มาจาก อุทฺ + ทิศฺ (รูปเพี้ยนจาก ทฺฤศฺ) ธาตุในความแสดง (to show) ประกอบอุปสรรค อุทฺ มีความหมายว่า ชี้แจง (to indicate, explain) กล่าวคือ ชี้แจงหรือแนะนำคนอื่นได้

8) สฺวาธฺยาตวฺย มาจาก สฺว (ด้วยตนเอง) + อธิ + อิ ธาตุในความไป (to go) ประกอบอุปสรรค อธิ มีความหมายว่ารู้ (to know) ประกอบ สฺว ศัพท์มีความหมายว่า เรียนรู้ด้วยตนเอง, สาธยาย, ทบทวนความรู้นั้นเพื่อเฟ้นหาความจริง

9) อรณาภาวนยา ภาวยิตวฺย มาจาก ภู ธาตุในความมี, ความเป็น (to be, become) ประกอบศัพท์ในรูปเหตุกัตตุวาจกมีความหมายว่าทำให้มี, ทำให้เป็น ประกอบศัพท์ อรณาภาวนยา แปลว่า ด้วยการเจริญอรณาคือการอยู่ป่า (เทียบศัพท์ อรณาวิหารินฺ ผู้อยู่ในคุณธรรมหรือผู้อยู่ในป่า) มีความหมายโดยนัยว่า เก็บตัวเงียบเพื่อศึกษาค้นคว้าหรือใคร่ครวญในเชิงลึก

10) พหุลีกรฺตวฺย มาจาก พหุล (มาก), กฺฤ ธาตุในความทำ (to make) ประกอบศัพท์ พหุล มีความหมายว่า ทำให้มาก, ทำบ่อย ๆ

11) ปเรภฺยศฺจ วิสฺตเรณ สํปฺรกาศยิตวฺย มาจาก สํ + ปฺร + กศฺ ธาตุในความส่งเสียง (to sound) หรือ กาศฺ ธาตุในความส่องแสง (to shine) ประกอบอุปสรรค สํ และ ปฺร มีความหมายว่า ประกาศหรือทำให้แพร่หลาย (manifestation)

หลักการดังกล่าวคล้ายกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่รู้จักกันในชื่อปิรามิดแห่งการเรียนรู้ (Learning Pyramid) ซึ่งอธิบายกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผลสัมฤทธิ์แตกต่างกัน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2558 : 19) กล่าวไว้ว่า

กิจกรรมที่ต่างกันจะทำให้เราจดจำสิ่งที่ได้การเรียนรู้ต่างกันด้วย ดังแสดงใน ปิรามิดแห่งการเรียนรู้ (Learning Pyramid) ตามภาพประกอบดังนี้

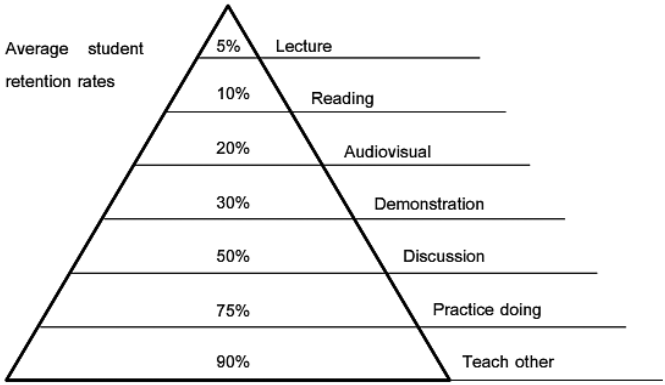

ที่มา: National Training Laboratories

การเรียนในห้องเรียนด้วยการนั่งฟังบรรยาย (Lecture) จะจำได้เพียงร้อยละ 5 ขณะที่การอ่านด้วยตัวเอง (Reading) จะจำได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ส่วนการฟังและได้เห็น (Audiovisual) เช่น การดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ จำได้ร้อยละ 20 การได้เห็นตัวอย่าง (Demonstration) จะช่วยให้จำได้ร้อยละ 30 ทั้งนี้ หากมีการได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน (Discussion) เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มจะช่วยให้จำได้ถึงร้อยละ 50 และถ้ามีการได้ทดลองปฏิบัติเอง (Practice doing) จะจำได้ถึงร้อยละ 75 ส่วนวิธีที่ช่วยให้มีการเรียนรู้และจดจำได้มากที่สุดนั้นคือ การได้สอนผู้อื่น (Teaching) เช่น การติว หรือการสอน จะช่วยให้จำได้ถึงร้อยละ 90

ปิรามิดแห่งการเรียนรู้ (learning pyramid) ดังกล่าวถูกอ้างว่ามีที่มาจาก National Training Laboratories ซึ่งปัจจุบันคือ NTL Institue (www.ntl.org) มีผู้ศึกษาหลายท่าน เช่น เดวิด โจนส์ (David Jones) ได้พยายามค้นหาแหล่งที่มาของงานวิจัยที่เกี่ยวกับปิรามิดแห่งการเรียนรู้นี้กับหน่วยงานที่ถูกอ้างถึงแต่กลับไม่พบว่ามีที่มาจากงานวิจัยชิ้นใด และสถาบันที่ถูกอ้างได้ชี้แจงว่าไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นที่สงสัยว่าปิรามิดแห่งการเรียนรู้นี้มีที่มาจากที่ใดแน่ แต่เมื่อได้ตรวจสอบกับสมาธิราชสูตรกลับพบว่ามีเนื้อหาที่ตรงกันมาก อีกทั้ง

คัมภีร์นี้ได้ถูกเผยแพร่ไปยังโลกตะวันตกเป็นเวลาหลายร้อยปีนับแต่การศึกษาต้นฉบับคัมภีร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงเป็นไปได้ว่าสมาธิราชสูตรนี้เองอาจเป็นที่มาของปิรามิดแห่งการเรียนรู้ ซึ่งคัมภีร์กล่าวหลักการนี้ไว้แล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 ตามระยะเวลาที่คาดว่าคัมภีร์ได้ถูกแต่งขึ้น

บทสรุป

สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์ซึ่งเปรียบเหมือนครูผู้ทำการสอนเรื่องความว่าง โดยสอนให้ผู้อ่านปฏิบัติตามทีละขั้นตอนผ่านชุดคำสอนทั้งหมด 55 คำสอน ในการสอนนั้นคัมภีร์ใช้ลีลาการสอนสลับกันไปมาเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้อ่านต้องการปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับคือการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องนี้นับเป็นบันไดเบื้องต้นของการปฏิบัติธรรมตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะเมื่อบุคคลมีความเห็นชอบตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วการปฏิบัติอริยมรรคข้ออื่น ๆ ย่อมจะถูกต้องชอบธรรมตามไปด้วย

การอ่านหรือการฟังเพียงอย่างเดียวย่อมจะเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านน้อย คัมภีร์จึงเสนอกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อย้ำให้การสอนมีประสิทธิผลมากที่สุด นั่นคือผู้เรียนต้องสามารถแสดงหรืออธิบายคำสอนให้คนอื่นเข้าใจได้อย่างพิสดาร

ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระคำสอนของคัมภีร์ไว้ในบทความนี้อย่างสังเขปดังที่ปรากฏในโครงเรื่องและได้ยกตัวอย่างคำสอนเพียง 1 คำสอนจากทั้งหมด 55 คำสอน ซึ่งผู้สนใจในการปฏิบัติสมาธิสามารถค้นได้จากวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยต่อไป

References

David jones. *The learning pyramid: true, false, hoax or myth?*. Retrieved on 31 July 2015, from https://davidtjones.wordpress.com/2009/10/11/the-learning-pyramid-true-false-hoax-or-myth.

David M. Waterhouse, editor. (2005). *The Origins of Himalayan Studies : Brian Houghton Hodgson in Nepal and Darjeeling 1820-1858.* New York: Routledge Curzon.

Haraprasad Shastri. (1911). *Report on the search for Sanskrit Manuscripts*. Calcutta: The Asiatic Society of Bengal.

Kulab Mullikamas. (1978). *Literary Criticism*. Bangkok: Dhammasara.

Nalinaksha dutt. (1941). *Gilgit Manuscritp Vol.II.* Culgatta: Oriental Press Ltd..

Office of Secretary of Educational Council, Ministry of Education. (2015). *The development of Thai education and preparation for the 21st century*. Retrieved on 25 July 2015, from http://www.onec.go.th/onec_backoffice/ uploads/Book/1316-file.pdf.

P.L. Vaidya. (1961). *Buddhist Sanskrit Texts - No. 2. Samadhirajasutra.* Darbhanga : The Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2010). *Dictionary of Buddhism.* Nontaburi: S.R.Pronting Mass Products.

Skilton, Andrew. (1999). Four Recensions of the Samadhiraja Sutra. *Indo-Iranian Journal. 42*(4): 335-356.

Vaman Shivram Apte. (1982). *The Practical Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: M. Banarsidass.